

Eduskunta
sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta

Kansalaisaloite KAA 6/2021 vp Oikeus olla – kansalaisaloite oikeudenmukaisemman translain puolesta: Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto 10.6.2022

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta on pyytänyt sosiaali- ja terveysministeriöltä asiantuntijalausuntoa kansalaisaloitteesta KAA 6/2021 vp Oikeus olla – kansalaisaloite oikeudenmukaisemman translain puolesta.

Sosiaali- ja terveysministeriö esittää lausuntonaan seuraavaa.

Oikeus olla - kansalaisaloitteessa (KAA 6/2021 vp) esitetään transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (563/2002, *translaki*) sekä väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain (661/2009, *VTJ-laki*) muuttamista. Translakiin kohdistuvat sisällölliset muutosehdotukset koskevat olennaisilta osin sukupuolen vahvistamisen edellytyksiä, sukupuolen vahvistamista koskevaa ilmoitusta puolisolle sekä sukupuolen vahvistamista koskevien tietojen säilyttämistä. VTJ-lakiin ehdotettu muutos koskee sukupuolen vahvistamista ja transsukupuolisuutta koskevien tietojen, lukuun ottamatta aikaisempaa henkilötunnusta koskevan tiedon, hävittämistä. Lisäksi mainittuihin lakeihin ehdotetaan terminologisia sekä muita teknisempiä muutoksia.

Translain uudistaminen hallitusohjelman mukaan

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaan säädetään itsemääräämisoikeutta kunnioittava laki sukupuolen vahvistamisesta. Vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä poistetaan ja lääketieteelliset hoidot eriytetään juridisen sukupuolen korjauksesta. Sukupuolen voi hakemuksesta korjata täysi-ikäinen henkilö, joka esittää perustellun selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa korjattavaan sukupuoleen. Sukupuolen korjaamiseen tulee harkinta-aika.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 27.5.2021 translainsäädännön uudistamisen työryhmän, joka koostui seuranta- ja arviointiryhmästä sekä virkamiesryhmästä. Virkamiesryhmän tehtävänä oli tehdä tarvittavat lainsäädännölliset ehdotukset sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden aseman ja oikeuksien järjestämiseksi hallitusohjelman mukaisesti sekä ehdotus sääntelyksi oikeudellisen sukupuolensa vahvistaneen henkilön vanhemmuudesta ja sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta. Virkamiesryhmän oli valmistettava lainsäädäntöä koskevat ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon. Seuranta- ja arviointiryhmän tehtävänä oli seurata ja tukea virkamiesryhmän

työskentelyä, osallistua vaihtoehtojen ja ehdotusten arviointiin sekä tuottaa asiantuntijainformaatiota valmistelun tueksi. Virkamiesryhmä pääsi aloittamaan työnsä varsinaisesti syksyllä 2021. Virkamiesryhmän laatima luonnos hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyvien lakien muuttamiseksi oli lausunnoilla 18.2.-3.4.2022.

Lausuntokierroksella olleessa luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotettiin säädettäväksi uusi laki sukupuolen vahvistamisesta, joka kumoaisi voimassa olevan translain. Laissa säädettäisiin sukupuolen vahvistamisen edellytyksistä, sukupuolen vahvistamista koskevasta hakemuksesta ja sen käsittelystä, vahvistamisen oikeusvaikutuksista, vanhemmuutta kuvaavan nimikkeen muuttamisesta, ulkomaisen päätöksen tunnustamisesta sekä muutoksenhausta. Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen eriytettäisiin lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista eikä sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä olisi lääketieteellistä selvitystä tai diagnoosia. Voimassa olevassa laissa oleva vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä poistettaisiin. Henkilö voitaisiin esityksen mukaan vahvistaa kuuluvaksi toiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmään merkitty, jos hän esittää selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen, on täysi-ikäinen ja on Suomen kansalainen tai hänellä on asuinpaikka Suomessa. Selvityksessä olisi kyse henkilön omasta selvityksestä koskien hänen sukupuolen kokemuksestaan.

Luonnosta hallituksen esitykseksi on jatkotyöstetty lausuntopalautteen perusteella. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle elokuussa 2022.

Tarkemmat huomiot kansalaisaloitteesta

Lain nimike

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan, että translain nimikettä (laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta) muutettaisiin niin, että siitä poistettaisiin vanhentunut käsite ”transseksuaali”. Myös hallituksen esitysluonnoksessa lain nimikkeen on arvioitu olevan vanhentunut. Hallituksen esitysluonnoksen mukaan aiemmin käsitteet ”seksuaalisuus” ja ”sukupuolisuus” käsitettiin suomen kielessä toisiaan vastaaviksi. Sanojen merkitys on sittemmin eriytynyt. Transsukupuolisuus käsitteenä viittaa sukupuolta koskevaan sisäiseen ristiriitaan, ei seksuaalisuuteen. Lain nimikkeessä ei ole kuitenkaan perusteltua jatkossa viitata myöskään transsukupuolisuuteen, koska tämä antaisi kuvan, ettei muunlaisen sukupuoli-identiteetin omaavat tai esimerkiksi intersukupuoliset henkilöt voisi vahvistaa lain perusteella sukupuoltaan.

1 § Vahvistamisen edellytykset

Kansalaisaloitteessa translain 1 §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä ei olisi lääketieteellistä selvitystä sukupuolen kokemuksesta, sukupuoliroolissa elämisestä tai lisääntymiskyvyttömyydestä. Kansalaisaloite vastaa tältä osin lausuntokierroksella ollutta luonnosta hallituksen esitykseksi.

Kansalaisaloitteessa ehdotettavan 1 §:n mukaan henkilön sukupuoli vahvistettaisiin hänen omasta ilmoituksestaan, jonka mukaan hän pysyvästi kokee kuuluvansa toiseen sukupuoleen ja haluavansa sukupuolensa merkittävän toiseen sukupuoleen. Säännöksen perusteluiden mukaan ilmoituksen ei tarvitsisi olla itse allekirjoitettu, kuten voimassa olevan lain 3 §:n 1 momentissa edellytetään. On huomioitava, että kansalaisaloitteessa ei kuitenkaan ehdoteta muutoksia lain 3 §:ään, jossa viitataan lisäksi henkilön allekirjoittamaan *hakemukseen*. Ehdotettu 1 § ja voimassa oleva 3 § olisivat tältä osin ristiriidassa keskenään.

Toisin kuin kansalaisaloitteessa ehdotetaan, hallitusohjelman mukaisesti on tarkoitus säätää sukupuolen vahvistamiseen sovellettavasta *hakemusmenettelystä*. Hakemus perustuisi kuitenkin hakijan omaan selvitykseen koskien sukupuolen kokemustaan. Hallitusohjelman mukaisesti sukupuolen vahvistamiseen sovellettaisiin myös harkinta-aikaa. Lausuntokierroksella olleen hallituksen esitysluonnoksen mukaan harkinta-aika olisi sidottu viranomaisen informointivelvollisuuteen: Digi- ja väestötietoviraston tulisi antaa hakijalle tietoa hakemuksen käsittelystä ja sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista. Hakija voisi nämä tiedot saatuaan vahvistaa hakemuksensa, kuitenkin aikaisintaan 30 päivän kuluttua siitä, kun hakemus on tullut vireille.

Kansalaisaloitteessa ehdotetussa säännöksessä voimassa olevassa translaissa oleva viittaus *vastakkaiseen* sukupuoleen on korjattu viittauksella *toiseen* sukupuoleen. Tämä vastaa lausuntokierroksella olleessa hallituksen esitysluonnoksessa käytettyä terminologiaa. Viittauksella toiseen sukupuoleen vastakkaisen sijaan pyritään hallituksen esitysluonnoksen mukaan välttämään ahtaita sukupuoli-dotuksia tai stereotyyppioita, joihin sukupuolten vastakkainasettelu voi johtaa. Viittaus toiseen sukupuoleen on myös yhdenmukainen tasa-arvolain ja siinä käytetyn kielen kanssa. Sanamuodon muuttamisella ei olisi tarkoitus muuttaa sitä, että väestötietojärjestelmään sukupuoleksi voidaan kuitenkin merkitä vain nainen tai mies.

Kansalaisaloitteen mukaan mahdollisuus vahvistaa sukupuolensa koskisi Suomen kansalaisten lisäksi ketä tahansa henkilöä, jonka tiedot on merkitty väestötietojärjestelmään VTJ-lain 7 §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella. Säännöksen perustelujen mukaan henkilön tarve vahvistaa sukupuolensa toiseksi ja ilmoittaa siitä viranomaiselle on itsessään riittävä osoitus siitä, että henkilöllä on sellainen kytkös Suomeen, jonka johdosta sukupuoli on aiheellista vahvistaa hänen oikeuksiensa toteuttamiseksi. Ehdotettu sääntely ottaisi aloitteen mukaan huomioon nykyistä paremmin erityisesti Suomessa oleskelevat turvapaikanhakijat.

Ulkomaan kansalaisten rekisteröinnin edellytyksistä säädetään VTJ-lain 9 §:ssä. Säännöksen mukaan ulkomaan kansalaista koskevat tiedot talletetaan väestötietojärjestelmään, jos hänellä on Suomessa kotikuntalainen mukaan määräytynyt kotikunta ja siellä oleva asuinpaikka. Tietoja voidaan tallettaa myös muun muassa oleskeluoikeuden perusteella. VTJ-laissa on myös säädetty tilanteista, joissa tietoja henkilöstä talletetaan tilapäisen oleskelun tai muun syyn perusteella.

Voimassa olevan translain perusteluissa on katsottu tarkoituksenmukaiseksi, että Suomen viranomaisilta sukupuolen vahvistamista hakevalla henkilöllä on selkeä liittymä Suomeen. Asuinpaikka-

vaatimusta perustellaan sillä, että kyseessä on se valtio, jossa henkilö asuu ja jossa on hänen elämänsä keskipiste ja tärkeimmät kiinnepohdat. Kansalaisuuden puolesta puhuu puolestaan se, että koska passin myöntää kansalaisuusvaltio, on tarpeen mahdollistaa sukupuolen vahvistaminen myös kansalaisuuden perusteella. (HE 56/2001 vp, s. 14.) Asuinpaikka ja kansalaisuus ovat kansainvälisen yksityisoikeuden alalla käytettyjä liittymiä, joiden avulla voidaan määrittää sovellettava lainsäädäntö tai toimivaltainen viranomaisen tilanteessa, jossa asialla on liittymiä useampaan kuin yhteen valtioon. Kansainvälisen yksityisoikeuden vakiintuneiden periaatteiden mukaan henkilön asuinpaikka on valtiossa, jossa hän asuu ja jossa on hänen keskeinen elinympäristönsä. Väestötietojärjestelmään voidaan tallettaa tietoja henkilöstä eri edellytyksin, eikä tallettamisen edellytyksenä ole välttämättä asuinpaikka sen kansainvälisen yksityisoikeudellisessa merkityksessä. Lisäksi on huomioitava, että turvapaikanhakijoiden tietoja talletetaan väestötietojärjestelmään vain tietyissä tilanteissa – muuten tiedot merkitään ulkomaalaisasioiden sähköiseen käsittelyjärjestelmään.

Lausuntokierroksella olleessa luonnoksessa hallituksen esitykseksi on katsottu edelleen tarkoituksenmukaiseksi edellyttää Digi- ja väestötietovirastolta sukupuolen vahvistamista hakevalta selkeää liittymää Suomeen. Esitysluonnoksen mukaan sukupuolen vahvistaminen on perusteltua mahdollistaa jatkossakin niille, joiden keskeinen elinympäristö on Suomessa. Turvapaikanhakijan toiveena ja tarkoituksena on jäädä Suomeen pysyvästi. Kuitenkin osa turvapaikkahakemuksista hylätään, jolloin turvapaikanhakija joutuu palaamaan kotimaahansa. Näin ollen pelkästään turvapaikan hakemisen ei voida katsoa tarkoittavan elinpiirin siirtymistä Suomeen. Asuinpaikkavaatimuksen voidaan katsoa täyttyvän lähtökohtaisesti siinä vaiheessa, kun turvapaikanhakijalle myönnetään oleskelulupa, ja sen myötä useimmiten jatkuvaisluonteinen oleskeluoikeus Suomeen sekä kotikunta. On kuitenkin huomioitava, että viime kädessä Digi- ja väestötietovirasto arvioi hakijan asuinpaikkaedellytyksen täyttymistä hakijan tilanteen kokonaisharkintana.

Hallituksen esitysluonnoksessa on katsottu, että vahvistamisen tulee kuitenkin olla mahdollista Suomen kansalaisille asuinpaikastaan riippumatta, sillä Suomi myöntää kansalaisilleen virallisena henkilöllisyystodistuksena ja matkustusasiakirjana toimivan passin, johon merkitään henkilön sukupuoli.

Kansalaisaloitteen mukaan vahvistaminen ei edellyttäisi voimassa olevan lain tavoin täysi-ikäisyyttä. Ilmoitushetkellä alle 15-vuotiaan henkilön sukupuoli voitaisiin vahvistaa huoltajan suostumuksella. 15 vuotta täyttänyt voisi vahvistaa sukupuolensa ilman huoltajan suostumusta.

Hallitusohjelman mukaan sukupuolen vahvistaminen olisi mahdollista ainoastaan täysi-ikäisille. Voimassa olevassa translaissa säädettyä edellytystä hakijan täysi-ikäisyydestä on perusteltu hakijan tahdon vakaudella sekä transsukupuolisuuden lääketieteelliseen diagnoosiin sekä sukupuolen korjaushoitoihin liittyvillä näkökohdilla. Säännöksen perustelujen mukaan pysyvää transsukupuolisuutta ei ainakaan toistaiseksi ole mahdollista diagnosoida lapsuusiässä, jonka vuoksi tässä iässä ei ryhdytä sukupuoleen kuulumisen muuttamiseen tähtääviin lääketieteellisiin toimenpiteisiin. Samoin nuoruusiässä sukupuoli-identiteetti saattaa muuttua äkillisestikin. (HE 56/2001 vp, s. 13). Lausuntokierroksella olleessa hallituksen esitysluonnoksessa todetaan, että kun sukupuolen oikeudellinen

vahvistaminen eriytetään lääketieteellisestä diagnoosista ja hoidoista, menettävät nykyisin perustellut täysi-ikäisyyden osalta osin merkitystään. Sukupuolen vahvistamiselle asetettavaa ikärajaa on tarkasteltava ensisijaisesti lasten oikeuksien, erityisesti YK:n lasten oikeuksien sopimuksen sisältämien oikeuksien ja yleisperiaatteiden näkökulmasta. Osana hallituksen esityksen valmistelua selvitettiin mitä vaikutuksia voimassa olevan lain ikärajalla on alaikäisten henkilöiden asemaan ja heidän perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, sekä minkälaisia vaatimuksia perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet asettavat lasten ja nuorten asemaa koskevalle sääntelylle sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevilla kysymyksissä. Selvitys on luettavissa julkisessa palvelussa osoitteessa <https://stm.fi/hankkeet> tunnuksella [STM009:00/2021](https://stm.fi/hankkeet).

Selvitys osoittaa, että sukupuoli-identiteettiä on pidettävä olennaisena osana yksilön itsemääräämisoikeutta ja yksityiselämän suojaa ja sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen mahdollisuus liittyy keskeisesti itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, hyvinvoinnin parantamiseen sekä syrjimättömyyteen. Kaikki perus- ja ihmisoikeudet suojaavat pääsääntöisesti myös lapsia. Lainsäädännössä asetettu ikäraja vaikuttaa siten olennaisesti lapsen oikeuksiin. Tutkimusnäyttö osoittaa, että sukupuoliristiriidan kokemus voi alkaa hyvinkin aikaisin ja vaikka sukupuoliristiriita ei jatkuisi aikuisuuteen, sen kanssa eläminen voi merkittävästi heikentää yksilön hyvinvointia ja altistaa syrjiville käytännöille. Sosiaalinen transiitio ja sitä tukeva sukupuolen vahvistaminen parantavat hyvinvointia ja vähentävät syrjintää. Toisaalta juuri sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen merkityksestä lasten ja nuorten hyvinvoinnille, irrotettuna sosiaalisesta transitiosta ja ympäristön tuesta taikka sukupuoliristiriidan lääketieteellisistä hoidoista ei ole tutkittua tietoa. Tutkimus myös osoittaa, että on mahdollista, että transiitio takaisin aiempaan sukupuolirooliin saattaa muodostua raskaaksi lapselle.

Se, tulisiko sukupuolen vahvistaminen olla mahdollista lapsille ja jos, niin millä edellytyksillä ja menettelyllä, edellyttäisi selvityksen perusteella lasten oikeuksien ja yleisperiaatteiden huolellista punnintaa ja sen selvittämistä, miten mahdolliset sääntelymallit kuten erilaiset ikärajat ja lapsen etua turvaavat menettelylliset takeet parhaiten ja mahdollisimman täysimääräisesti toteuttaisivat lapsen oikeuksia ja tukisivat lapsen hyvinvointia eri tilanteissa.

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan kumottavaksi voimassa olevassa translaissa oleva edellytys, jonka mukaan rekisteröidyssä parisuhteessa olevan henkilön sukupuoli voidaan vahvistaa, jos parisuhteen toinen osapuoli on ilmoittanut Digi- ja väestötietovirastolle suostuvansa rekisteröiden parisuhteen muuttumiseen avioliitoksi. Myöskään hallituksen esitysluonnoksen mukaan suostumusta ei enää edellytettäisi vaan parisuhdemuoto voisi sukupuolen vahvistamistilanteessa jäädä entiselleen, elleivät parisuhteen osapuolet itse hae siihen muutosta avioliittolain (234/1929) 1 §:n mukaisesti. Rekisteröity parisuhde on parisuhdemuoto, joka on ollut mahdollinen solmia Suomessa vain samaa sukupuolta olevien henkilöiden välillä. Maaliskuusta 2017 lähtien Suomessa ei ole voinut enää solmia uusia rekisteröityjä parisuhteita. Kuten hallituksen esitysluonnoksessa todetaan, on rajanveto eri parisuhdemuotojen välillä osapuolten sukupuolen perusteella menettänyt merkitystään sukupuolineutraalin avioliiton myötä. Rekisteröidyn parisuhteen luonne väistyvänä parisuhdemuotona edelleen vähentää tarvetta tämän parisuhdemuodon tarkkarajaiseen säilyttämiseen vain samaa sukupuolta olevien henkilöiden välisenä parisuhdemuotona. Painavia perusteita sille, että rekisteröity

parisuhde tulisi muuttaa avioliitoksi sukupuolen vahvistamisen yhteydessä, ei enää ole hallituksen esitysluonnoksen mukaan olemassa. Rekisteröidyn parisuhteen osapuolen suostumuksesta luopuminen vahvistaisi myös osaltaan hakijan itsemääräämisoikeuden toteutumista.

2 a § Ilmoitus puolisolle

Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään kansalaisaloitteen 2 a §:ssä esitettyyn tapaan, että Digi- ja väestötietoviraston olisi kuitenkin ilmoitettava henkilön sukupuolen vahvistamisesta rekisteröidyn parisuhteen toiselle osapuolelle, vastaavasti kuin on nyt säädetty aviopuolisoille tehtävästä ilmoituksesta.

2 b § Tietojen säilyttäminen ja muutosehdotukset VTJ-lakiin

Kansalaisaloitteessa translakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 b §, jossa säädettäisiin sukupuolen vahvistamista koskevien tietojen säilyttämisestä. Ehdotetun pykälän 1 momentin mukaan lain 1 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen, 2 a §:ssä tarkoitetun ilmoituksen sekä muiden sukupuolen vahvistamista koskevien tietojen säilytysaika olisi viisi vuotta. Säännöksen 2 momentissa olisi viittaussäätös VTJ-lakiin. Kansalaisaloite sisältää ehdotuksia myös VTJ-lain muuttamiseksi.

Kansalaisaloitteessa ehdotetun tietojen säilyttämistä koskevan säännöksen perusteluissa viitataan sukupuoliristiriidan hoitoa koskeviin potilasasiakirjoihin ja todetaan, että toisin kuin Digi- ja väestötietoviraston ja Ahvenanmaan valtionviraston käsittelemät tiedot ja asiakirjat, potilasasiakirjat ovat järjestelmällisesti arkaluonteisia tietoja, joiden käsittelystä ja tietoturvasta on erikseen säädetty potilaan asemasta ja oikeuksista annetulla lailla (785/1992) ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetulla lailla (159/2007)¹. Tästä syystä kansalaisaloitteen mukaan potilasasiakirjoja lyhyempi säilytysaika olisi perusteltu. Koska sukupuoliristiriidan hoidon ja väestötietojärjestelmään tehdyn sukupuolimerkinnän välinen kytkös nyt purettaisiin, ei potilasasiakirjojen säilytysaika olisi enää joka tapauksessa kytköksissä sukupuolen vahvistamista koskevien asiakirjojen säilytysaikaan. Edelleen kansalaisaloitteen mukaan sukupuolen vahvistamista koskevat asiakirjat sisältävät arkaluonteisia ja erityisen henkilökohtaisia tietoja, jotka tulisi säilyttää vain vahvistamista koskevaa hallintomenettelyä varten. Sukupuolen vahvistamista koskevista asiakirjoista voidaan päättellä henkilön sukupuoli-identiteetti, eikä tällaisia arkaluonteisia henkilötietoja voida säilyttää tai käsitellä pidempään kuin on tarpeen lakisääteisen tehtävän hoitamiseksi. Tältä osin kansalaisaloitteessa viitataan myös EU:n yleiseen tietosuojasetukseen.

Lausuntokierroksella olleessa luonnoksessa hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta ei ehdotettu muutoksia sukupuolen vahvistamista koskevien tietojen säilytystä koskevaan sääntelyyn. Kyseisestä lainsäädännöstä vastaa muutoin valtiovarainministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriö

¹ Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (159/2007) on kumottu saman nimisellä lailla (784/2021), joka tuli voimaan 1.11.2021.

toteaa kuitenkin, että VTJ-laki sisältää säännöksiä tietojen luovuttamisesta ja luovuttamisen rajoituksista. VTJ-lain 28 §:ssä säädetään tietojen luovuttamisen yleisistä edellytyksistä. Pykälä saatettiin lailla 55/2019 vastaamaan EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen vaatimuksia. VTJ-lain 28 §:n 1 momentin mukaan väestötietojärjestelmän tietoja voidaan luovuttaa vain, jos VTJ-laissa säädetty edellytykset tietojen luovuttamiselle ovat olemassa. Väestötietojärjestelmästä luovutettavan tiedon tulee olla tarpeellinen siihen käyttötarkoitukseen, johon se luovutetaan. Luovutettaessa erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja on varmistettava, että vastaanottajalla on tietosuoja-asetuksen tai tietosuojalain mukainen oikeus käsitellä tietoja. Erityisinä henkilötietoryhminä tietosuoja-asetuksessa mainitaan muun muassa luonnollisen henkilön seksuaalista käyttäytymistä ja suuntautumista koskevat tiedot. Edellä mainitun VTJ-lakia muuttaneen lain perusteluissa todetaan, että esimerkiksi sukupuolen vahvistamista koskeva tieto voidaan katsoa tietosuoja-asetuksen tarkoittamalla tavalla erityiseksi henkilötiedoiksi (HE 19/2018 vp, s. 9-10).

VTJ-lain 28 §:n 2 momentin mukaan tietoja ei saa luovuttaa, jos luovuttamisen tai luovutuksen saajan toiminnan voidaan perustellusta syystä epäillä loukkaavan henkilön yksityiselämän tai henkilötietojen suojaa, hänen etujaan tai oikeuksiaan taikka vaarantavan valtion turvallisuutta. Säännöksen perustelujen mukaan tietoja ei myöskään voi luovuttaa, mikäli sama riski sisältyy luovutuksen saajan toimintaan. Rekisterihallinnon viranomaisella voisi kieltäytyä luovutuksesta, mikäli luovutus väestötietojärjestelmästä ei itsessään loukkaa henkilötietojen suojaa, mutta vastaanottava taho on laajemmassa toiminnassaan syyllistynyt esimerkiksi tietosuojaloukkauksiin (HE 19/2018 vp, s.34). VTJ-laissa on myös säännös tietojen luovuttamisesta viranomaistehtävän hoitamiseen. Myös kyseistä 29 §:ää on muutettu tietosuoja-asetuksen johdosta.

VTJ-laissa on erikseen säännös sukupuolen vahvistamista koskevan tiedon luovuttamisen rajoituksista. Kyseisen 40 §:n mukaan sukupuolen vahvistamista koskeva tieto sekä tieto hänellä välittömästi ennen sukupuolen vahvistamista olleesta entisestä henkilötunnuksesta ja mahdollisesti entisestä etunimestä voidaan luovuttaa vain 1) sellaiselle viranomaiselle, jonka oikeus näiden tietojen käsittelyyn perustuu lain tai sen nojalla säädetyn tai määrätyn kyseisen henkilön oikeutta tai velvollisuutta koskevan tehtävän, toimenpiteen tai toimeksiannon hoitamiseen; sekä 2) muulle yksilöidyssä asiassa tietoja pyytävälle henkilölle, yritykselle tai yhteisölle, joka välttämättä tarvitsee tiedot kyseisen henkilön yksilöintiä taikka hänen henkilö- ja perheoikeudellisen asemansa tai toimintakelpoisuutensa selvittämistä varten. Säännöksen perusteluiden (HE 89/2008) mukaan luovuttamisen rajoituksista on katsottu olevan tarpeellista säätää tarkasti ja täsmällisesti erityissäännöksiin, koska kysymys on henkilötietolain² 11 §:n 5 kohdassa tarkoitettusta arkaluonteisesta henkilötiedosta. Erityissääntelyn tarve johtuu säännöksen perustelujen mukaan myös siitä, että sukupuolen

² Henkilötietolaki on kumottu tietosuojalailla (1050/2018), joka tuli voimaan 1.1.2019.

vahvistaminen vaikuttaa välillisesti asianomaisen henkilön perheoikeudelliseen asemaan, jonka selvittäminen on eräs väestötietojärjestelmän tietojen käyttötarkoituksista.

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan VTJ-lain 12 §:n 2 momentin 3 kohdassa käytetyn terminologian muuttamista vastaamaan lain nimikkeeseen ehdotettua muutosta. Tämä muutos tulisi tehdä VTJ-lakiin myös valmisteltavana olevan hallituksen esityksen johdosta. Vastaavaa muutosta edellyttäisi myös saman pykälän 3 momentti.

4 § Muutoksenhaku

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan translain muutoksenhakua koskevaan 4 §:ään teknistä muutosta, jolla viittaus hallintolainkäyttölakiin (586/1996) päivitettäisiin viittaukseksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettuun lakiin (808/2019). Tämä vastaa lausuntokierroksella olleessa hallituksen esitysluonnoksessa ehdotettua muutoksenhakusäännöstä.

6 § Valtuutussäännös

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan muutettavaksi translain 6 §:n sisältämää asetuksenantovaltuutusta siten, että asetuksenantovaltuus koskisi voimassa olevan translain 1 §:ssä tarkoitetun selvityksen ja sukupuolen muuttamiseen tähtävien hoitojen sijaan sukupuoliristiriidan tutkimusta ja hoitoa. Sosiaali- ja terveysministeriö voi yhtyä kansalaisaloitteessa esitettyyn, jonka mukaan lääketieteellisen hoidon päämääränä olisi jatkossa, kun lääketieteelliset hoidot eriytetään sukupuolen oikeudellisesta vahvistamisesta, sukupuoliristiriidan hoitaminen, eikä sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen. Lausuntokierroksella olleessa hallituksen esitysluonnoksessa ei kuitenkaan ole ehdotettu lainkaan asetuksenantovaltuutta.

Voimassa olevan translain 6 §:n nojalla on annettu sosiaali- ja terveysministeriön asetus sukupuolen muuttamiseen tähtävien tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä sekä lääketieteellisestä selvityksestä transseksuaalin sukupuolen vahvistamista varten (1053/2002; transasetus). Asetuksessa säädetään sen nimikkeestä ilmenevien seikkojen lisäksi transsukupuolisuuden tutkimukseen ja hoitoon perehtyneen moniammatillisen työryhmän kokoonpanosta ja hoitosuunnitelmasta. Transasetuksessa säädetään varsin seikkaperäisesti hoidon järjestämisestä ja sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytyksenä olevasta lääketieteellisestä selvityksestä.

Hallituksen esitysluonnoksessa on arvioitu, että tarpeen voimassa olevan transasetuksen tyyppiselle yksityiskohtaiselle lääketieteellisen arvioinnin ja hoidon sääntelylle, lukuun ottamatta tietyn erikoissairaanhoidotasaisen hoidon keskittämistä, voidaan katsoa poistuvan, kun lisääntymiskyvyttömyysvaatimus poistetaan ja lääketieteellinen hoito eriytetään sukupuolen oikeudellisesta vahvistamisesta. Transsukupuolisuuden lääketieteellinen tutkimus ja hoito voidaan jatkossa toteuttaa terveydenhuollon yleislainsäädännön, kuten terveydenhuoltolain, potilaslain, Terveydenhuollon palveluvalikoimaneuvoston Palkon suositusten sekä muiden lääketieteen suositusten ja käytäntöjen mukaan. Terveydenhuoltolaissa säädetään niin perusterveydenhuollon kuin erikoissairaanhoidon jär-

jestämisestä. Sukupuoli-identiteettiin liittyvään epäselvyyteen tai sukupuolidysforiaan liittyvää hoitoa annetaan terveydenhuollon normaalin porrastuksen mukaisesti osana perusterveydenhuoltoa ja siihen ollessa tarvetta läheteeseen perustuen erikoissairaanhoidon yksiköissä. Erikoissairaanhoidon keskittämisestä säädetään terveydenhuoltolain nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa (582/2017) erikoissairaanhoidon työnjaosta ja eräiden tehtävien keskittämisestä.

7 § Ulkomaisen päätöksen tunnustaminen

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan muutoksia translain 7 §:ään, jotta siinä käytetty terminologia olisi yhdenmukainen 1 §:ään ehdotetun terminologian kanssa. Ehdotus vastaa lausuntokierroksella olleessa hallituksen esitysluonnoksessa ehdotettua säännöstä ulkomaisen päätöksen tunnustamisesta.

Osastopäällikön sijainen,

johtaja Jaska Siikavirta

Neuvotteleva virkamies Maija Iles